

УДК 74.01/09

О.С. ВАСИЛЬЄВА, О. М. ВОЛОВОДИЮК, В.О. МУСІЄНКО, І.В. ВАСИЛЬЄВА

Київський національний університет технологій та дизайну

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ВИШИВКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ДИЗАЙН-ПРОЕКТУВАННЯ СУЧАСНИХ КОЛЕКЦІЙ ОДЯГУ

В роботі представлено результати дослідження особливостей народної вишивки, її види, народні назви та орнаментальні мотиви візерунків вишивки та місця їх розташування. Встановлено та згруповано основні характерні символи орнаментів, які використовуються в оздобленні одягу різного функціонального призначення. Отримані результати дозволяють виділити національні особливості певного виду одягу, які вносять оригінальну новизну в процес дизайн-проекткування сучасних моделей одягу. Запропоновано рекомендації використання орнаментів і традиційних кольорів при розробці сучасних моделей одягу для ефективного розкриття особливостей українського національного колориту під час проектування одягу.

Ключові слова: народна вишивка, колірна гама, типи орнаментів, семантика, проектування сучасного одягу, проектування.

O.S. VASYLIEVA, O.M. VOLOVODIUK, V.O. MUSIENKO, I.V. VASYLIEVA

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

UKRAINIAN FOLK EMBROIDERY AS ELEMENT DESIGN-PLANNING of MODERN COLLECTIONS of CLOTHING

The results of research on the features of folk embroidery, its types, names and causes of patterns of embroidery and the place of their location, are in process presented. The main elements of embroidery, color gamma, arrangement of embroidery arrangement on clothes are explored. The basic types of Ukrainian embroidery and their constituent elements are determined. Among the characteristic motifs of ornaments used in the decoration of folk clothes and household items are four main types, namely: geometric (abstract), vegetable decorative pattern, zoomorphic, anthropomorphic. The basic characteristic symbols of the decorative patterns are certain. The obtained results allow to distinguish national features of certain type of clothing, which bring an original novelty in the process design-planning of modern clothing models. Recommendations of the use of decorative patterns and traditional colors are offered at the development of modern clothing models for the effective opening of features of the Ukrainian national color in the design of clothing. Based on studies it was certain that under the territory of Ukraine embroidery occupies a leading place in the finishing of national clothing, carries the symbolic value of talisman and has characteristic features in the color gamut, technique of execution and composition receptions. According to the ethnographic features of embroidery, there are many regional differences. On the basis of analysis of literary sources, a classification of regional features of embroidery on shirts of different regions was developed. Folk embroidery occupies a special place in human life and is an example of the spiritual and artistic culture of our people. For each region of Ukraine, peculiar and characteristic ornaments differ from each other, both as a technique of execution and a color scale. Using folk embroidery of different elements and traditional colors allows you to create patterns of clothing patterns that remain beyond the influence of fashion and time. In the process of research of features of folk embroidery considerable attention is spared to possibility of the use of traditional colour gamut at forming of elements of decorative pattern. Modern understanding of the meaning of the symbols of the ornament and the traditional color scheme used in folk embroidery creates an effective basis for the creation of collections of fashionable clothing.

Keywords: folk embroidery, colour gamut, types of decorative patterns, planning of modern clothing, design.

Вступ

Напрямки розвитку сучасної моди неможливі без використання спадщини багатих народних традицій, які передавались із покоління в покоління. Одним з таких напрямів є вишивка. Народна вишивка займає особливе місце в житті людини і є зразком духовно-художньої культури нашого народу. Для кожного регіону України властиві та характерні орнаменти, які відрізняються між собою, як технікою виконання так і кольоровою гамою. Використання в народній вишивці різних елементів і традиційних кольорів дозволяє створити зразки моделей одягу, які залишаються поза впливу моди і часу. Українська вишивка своїм корінням сягає до неоліту та енеоліту. Майстерність, орнаменти, кольорова гама та техніки вишивки передавались від покоління до покоління, та зберігалися як частина культури характерної для певної території та регіону України. Вишивка зустрічала людину при народженні, супроводжувала все життя до самої смерті. До кінця IX початку XX століть вишивка зберігала свою автентичність у кольоровій гаммі та не розглядалась в критерії декоративної обробки одягу, вона слугувала певним кодом та оберегом, була носієм інформації. Традиційні народні елементи часто використовуються в дизайні одягу. Використання елементів народної вишивки під час розробки нових моделей завжди буде модним та актуальним трендом в дизайні одягу, це створює безмежні можливості для дизайнерів і дозволяє розвивати та збагачувати національні традиції в сучасній культурі. З початку XX століття особливо під впливом прогресу та розвитку промисловості змінилося значення української традиційної вишивки, її символізм та традиційна кольорова гама у багатьох регіонах України. Тому існує необхідність дослідження та зберігання надбань української народної вишивки та символіки, визначення символів та їх систематизація. Для виконання поставленого завдання потрібно дослідити символіку традиційної української народної вишивки та традиційну кольорову гамму, визначити основні принципи розташування елементів орнаменту на одязі, для визначити принципи утворення орнаментальних композицій в національній українській традиції.

Експериментальна частина

Українська вишивка – класичний вид українського народного мистецтва, що розкриває невичерпне багатство творчих сил народу, вершини його мистецького хисту [1–3]. З часу створення і дотепер вишивка відіграє велику роль в дизайні сучасного одягу та аксесуарів. Перші публікації, що свідчать про науковий

інтерес до найпоширенішого виду декоративно-ужиткового мистецтва – вишивки, зустрічаємо у виданнях середини XIX ст. Серед них були представники української передової інтелігенції [4] Володимир Шухевич, Федір Вовк, Григорій Купчанко, Олена Пчілка, Юрій Жаткович та інші. Багато дослідників, вивчаючи особливості орнаментів на вишивках, поділяють думку, що основна функція орнаменту – естетично-магічна [4]. Вишита сорочка вважалась оберегом для людини. Стосовно розташування елементів орнаменту то згідно з дослідженнями професора Б. Рибаківа [5] жіночий український національний одяг в цілому являв собою своєрідну модель всесвіту. Так, головний убір ототожнювався з ідеєю неба. Навіть назви його були «пташині» – кокошник (кокош – півень), кика, кичка (качка), сорока. На ньому зображались птахи, солярні знаки. Ідею світобудови продовжувала вишивка, що розташовувалась біля шиї, рук, ніг, тобто на комірі, кінцях рукава, подолі (з метою охорони прорізів-отворів), а також на верхній частині рукава, в місцях біцепса - як знак охорони працездатності. Мотиви орнаменту на подолі жіночого вбрання – це ідеограми землі, пророслого зерна, води. У вишивку верхньої частини одягу додаються рослинні мотиви, що символізують ідею родючості. В сорочці орнамент розташовується там, де відкривається доступ до тіла, а саме – в низах рукавів, на горловині або комірі, на подолі. Також часто прикрашаються вишивкою погрудки, щоб захистити душу від зла. Найчастіше в українській вишивці використовувався геометричний орнамент, що складається з різних ромбів: великих і маленьких, правильної форми або з фігурними вставками [5].

Багатство і різноманітність геометричних елементів в українській вишивці – це зображення тварин, птахів, рослин, людей із ромбоподібними тулубами, хрестоподібними головами просто зачаровує. Все це має певний символічний зміст, але в період кінця XIX на початку XX століть вишивка починає втрачати свій зміст та набуває більш декоративного характеру. З'являються натуралістичні орнаменти (рис. 1) (брокарівський візерунок та т.і.).

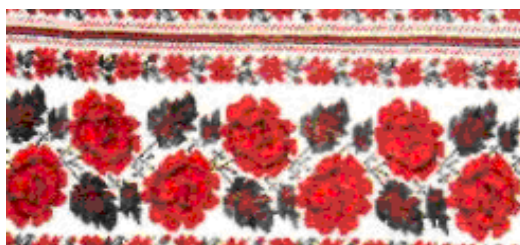

Рис. 1. Брокарівська вишивка

Таблиця 1

Основні елементи орнаментів української вишивки

Геометричний орнамент				
 Ромб	 Спіраль	 Сварги	 Коло	 Трикутник, шеври
 Восьмикутна зірка	 S мотиви.	 Криниця	 Хрест	 Безкінечник
Рослинні орнаменти				
 Дерева та кущі		 Квіти та чародійні рослини		 В'юнки

Композиційне вирішення української вишивки відзначається безмежною фантазією, колоритом. Серед характерних мотивів орнаментів, що використовують в оздобленні народного одягу та предметів побуту розрізняють чотири основних типи табл. 1, а саме: геометричні (абстрактні), рослинні, зооморфні, антропоморфні.

Геометричні орнаменти властиві для всієї прадавньої слов'янської міфології [6]. Вони дуже прості: кружечки, трикутники, ромби, зигзаги, лінії, хрести. З первинним віруванням у потойбічні сили наші пращури вишивали примітивні геометричні позначення: пряма горизонтальна лінія – символ землі, хвиляста – води, хрест – вогню та сонця. Згодом символи та їх значення ускладнювались. Геометричні орнаменти були домінуючими для вишивок, особливо на одязі.

Антропоморфні орнаменти існували з прадавніх часів. Сам по собі антропоморфний орнамент не можна розглядати винятково як зображальний мотив [5, 9], не врахувавши зв'язок з матеріалом і технологією виконання. Характер зображення і питання інтерпретації залежать від технологічних прийомів, використаних для створення зображення, та призначення. Антропоморфні елементи української народної вишивки існують в трьох видах: ідентифіковані (легко розпізнаються), схематичні та умовні (антропоморфне значення можна здогадуватися з контексту). Також їх можна розділити на чоловічі та жіночі. Жіночі силуети у вишивці несуть символіку родючості, продовження життя. Зустрічаються символи із піднятими догори руками – це ритуальний жест Оранти, яким молять про врожай, життя. Інший символ – жіноча фігурка з опущеними додолу руками (або як варіант – складеними на животі) – символ захисту урожаю, знак Рожаниці, що благословляє на врожай, дає його. Перший варіант актуальний для землеробів у першій половині року, коли просять урожаю, другий – у другій, коли його збирають у прямих і символічних значеннях.

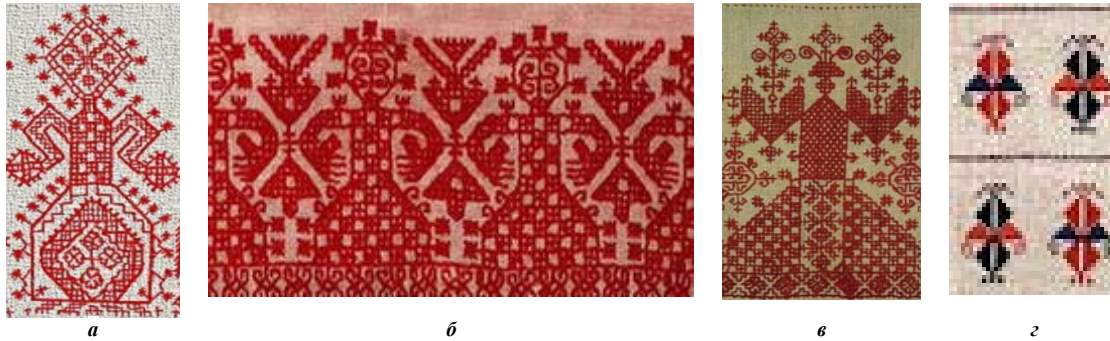

Рис. 2. Антропоморфні орнаменти а, б) «рожаниця»; в) «Берегиня»; г) геометричне зображення людини

Рослинний орнамент теж існував, але хоча вишитий рослинним орнаментом одяг відомий за археологічними даними ще з давньоруської доби, переважати саме в народних вишивках рослинні орнаменти почали тільки з XIX ст.. Це зауважував у своїй статті "Отличительные черты южно-русской народной орнаментики" Хведір Вовк [8] наприкінці XIX століття, що вже на його час рослинні орнаменти були або сильно геометризovanі або похідними від геометричних, постають характерними рисами орнаменту українських вишивок. Особливий розвиток рослинних мотивів орнаментів набув саме наприкінці XIX століття на початку XX. Рослинні орнаменти можна виділити в декілька груп: в'юнкі, дерева, кущі, квіти, чародійні рослини.

Зооморфні орнаменти в більшості це символічні зображення тварин. В українській вишивці поширені зображення птахів. Найдавніші зразки демонструють також символічні, прості зображення пташок, що не передають якихось видових ознак, але також існують елементи вишивки що відображають певні символи, наприклад орел, пава, голуб, жайворонок та т.п. Також розрізнялися і орнаменти з мотивами свійських та диких тварин кінь, бик, олень, вовк.

Таблиця 2

Класифікація особливостей сорочкової вишивки різних регіонів України

Назва регіону	Колір вишивки	Види орнаменту
Полісся.	Білий, червоний, чорний	Геометричний або рослинний
Волинь	Білий, червоний, сірий, чорний	Геометричний або рослинний
Поділля	Червоний, чорний	Геометричний
Харківська обл.	Червоний, чорний, жовтий, зелений	Геометричний
Київська обл.	Білий, червоний, чорний	Рослинно-геометричний
Тернопільська обл.	Чорний, червоний, жовтий	Геометричний, рослинно-геометричний
Волинь	Червоний	Геометричний
Вінницька обл.	Чорний, білий (кольорові мережки)	Рослинний, геометричний
Львівська обл.	Червоний, чорний, синій, зелений	Геометричний
Поділля	Чорний з вкрапленням червоного, синього, жовтого або зеленого	Рослинний, геометричний
Буковина	Червоний сполучений з різними кольорами	Геометричний, рослинний та зооморфний
Гуцульщина	Червоний, жовтий, зелений	Геометричний та рослинний
Закарпаття	Червоний, чорний, білий	Геометричний, рослинний та зооморфний
Слобожанщина	Білий, червоний, чорний	Геометричний та рослинний

В українському народному побуті матеріали для вишивання використовували конопляні і льняні нитки власного домашнього виробництва, пізніше стали застосовувати промислові фарбовані бавовняні, шовкові і вовняні нитки. Це доповнило кольорову гамму народної вишивки. Техніки вишивки вражали своїм різноманіттям і витонченістю. В Україні налічується близько 100 видів і технічних прийомів

вишивання (гладь, хрестик, низь, мереження, бігунець, плетіння та багато інших) [8–12].

Відповідно до етнографічних особливостей вишивки виявляють чимало регіональних відмінностей. На основі аналізу літературних джерел було розроблено класифікацію регіональних особливостей вишивки на сорочках різних регіонів (областей) (табл. 2). Проведені дослідження дають змогу визначити основні принципи створення української народної вишивки її елементів та визначення кольорової гами при створенні колекцій модного одягу. При розробці сучасних колекцій одягу в українському етно стилі слід враховувати загальну структуру національного українського одягу та розташування на ньому декору, структуру вишивки, кольорову гаму та основні елементи та символи з яких складається загальна композиція національного костюму.

Висновки. На основі проведених досліджень було визначено, що на всій території України вишивка займає провідне місце в оздобленні національного одягу, носить символічне значення оберегу та має характерні особливості у колірній гаммі, техніці виконання та композиційних прийомах. Детальна увага в даному дослідженні приділена характерним особливостям орнаментів, їх семантиці, поєднанню кольорів. В процесі дослідження особливостей народної вишивки значна увага приділена можливості використання традиційної колірної гами при формуванні елементів орнаменту. Сучасне розуміння змісту символів орнаменту та традиційної колірної гами, які використовуються в народній вишивці, створюють ефективну базу для створення колекцій модного одягу в етно стилі.

Література

1. Гурська А. С. Мова та графіка українського орнаменту / Гурська А. С. – К. : Альтернативи, 2003. – С. 41–43.
2. Кара-Васильєва Т.В. Українська вишивка / Кара-Васильєва Т.В. – К. : Мистецтво, 1993. – 263 с.
3. Ніколаєва Т.А. Історія українського костюма / Ніколаєва Т.А. – К. : «Либідь», 1996. – 176 с.
4. Куксюк А.А. Аналіз та класифікація художньо-конструктивних елементів автентичних зразків українських жіночих вишитих сорочок / А.А. Куксюк А.А., І.В. Васильєва // Вісник КНУТД. Серія "Технічні науки". – 2015. – № 3(86). – С. 263–271.
5. Антропоморфні мотиви в традиційному мистецтві України від давнини до сучасності / О.В. Коновалова // Народна творчість та етнологія / НАН України ІМФЕ ім. М. Рильського. – 2008. – № 2. – С. 165–170.
6. Как читать узоры украинской вышивки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://vogue.ua/article/fashion/tendencii/kak-chitat-uzory-s-ukrainskoj-vyshivki.html>
7. Символи та знакові системи орнаментів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.skarby.org.ua/simvoli-ta-znakovi-sistemi-ornamentiv/>
8. Причепій Є. Вишивка Східного Поділля / Є. Причепій, Т. Причепій. – К. : “Родовід”, 2009. – 108 с.
9. Нікіщенко Ю.І. Символіка рослинних орнаментів української вишивки на одязі початку ХХ ст. / Ю.І. Нікіщенко // Наукові записки. Том 19. Теорія та історія культури / Національний університет “Києво-Могилянська академія”. – 2001. – С. 30–35.
10. Білецька В. Українські сорочки, їх типи, еволюція й орнаментация / В. Білецька // Матеріали до етнології й антропології. – Л., 1929. – Т. XXI-XXII. – Ч. I. – С. 43–109.
11. Васильєва І.В. Розробка підходу до дизайн-проекткування суконь-оберегів на основі народної символіки українців / І.В. Васильєва, Є.П. Гула, О.С. Васильєва // Вісник Хмельницького національного університету. Серія "Технічні науки". – 2016. – № 6. – С. 89–93.
12. Українська вишита сорочка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vishivanka.org/ukrainska-vishita-sorochka.html>

References

1. Hurska A. S. Mova ta hramatyka ukrainskoho ornamentu. – K. : Alternatyvy, 2003. – S. 41-43.
2. Kara-Vasylieva T.V. Ukrainska vyshyvka. – K. : Mystetstvo, 1993. – 263 s.
3. Nikolaieva T.A. Istoriia ukrainskoho kostiua. – Kyiv: «Lybid», 1996. – 176s.
4. Kuksyuk A.A. Analiz ta klasyfikatsiia khudozhno-konstruktyvnykh elementiv avtentychnykh zrazkiv ukrainskykh zhinochykh vyshytkh sorochok / A.A. Kuksyuk A.A., I.V. Vasylieva // Visnyk KNUVD. Serii "Tekhnichni nauky" № 3(86) 2015. – S. 263-271.
5. Antropomorfni motyvy v tradytsiinomu mystetstvi Ukrainy vid davnyiny do suchasnosti / O.V. Konovalova // Narodna tvorchist ta etnolohiia/NAN Ukrainy IMFE im.M. Rylskoho №2 2008. – S. 165-170
6. Kak chytat uzory ukrainskoj vyshyvky. URL: <https://vogue.ua/article/fashion/tendencii/kak-chitat-uzory-s-ukrainskoj-vyshivki.html>
7. Symvoly ta znakovy systemy ornamentiv. URL: <http://www.skarby.org.ua/simvoli-ta-znakovi-sistemi-ornamentiv/>
8. Prychepii Ie. «Vyshyvka Skhidnoho Podillia» / Ie. Prychepii, T. Prychepii - K.: “Rodovid”, 2009. – 108 s.
9. Nikishenko Iu.I. Symvolika roslinnykh ornamentiv ukrainskoj vyshyvky na odiazii pochatku XX st / Iu.I. Nikishchenko // Naukovi zapysky. Tom 19, Teoriia ta istoriia kultury / Natsionalnyi universytet “Kyievo-Mohylianska akademiia”. 2001. S. 30-35.
10. Biletska V. Ukrainski sorochky, yikh typy, evoliutsiia i ornamentatsiia // Materialy do etnolohii i antropolohii. – L., 1929. – T. XXI-XXII. – Ch. I. – S. 43-109.
11. Vasylieva I.V. Rozrobka pidkhodu do dizain-proektuvannia sukoni-oberehiv na osnovi narodnoi symboliky ukrainsiv / Vasylieva I.V., Hula Ie.P., Vasylieva O.S. // Herald of Khmelnytskyi National University. – 2016. – № 6. – S. 89-93.
12. Ukrainska vyshyta sorochka. URL: <http://vishivanka.org/ukrainska-vishita-sorochka.html>

Рецензія/Peer review : 20.11.2017 р.   Надрукована/Printed : 07.02.2018 р.

Рецензент: стаття рецензована редакційною колегією